

Radnich Imre
(1797–?)

ANSON, George: *Voyage autour du monde. I–IV.* Amsterdam–Leipzig, 1749, Arkstée-Merkus. (789.427)

GRACIAN, Balthasar: *L'homme de cour.* Augsburg, 1710, Kühtze. (751.012)

FENTENELLE, Bernard: *Entretiens su la pluralité des mondes.* Paris, 1708, Brunet. (752.798)

„Ex Munificentia R.[everendissi] mi D.[omini] Emerici Radnich E.C. Albaregalens.[is] Canonici”. (Lila nyomtatott emlék ex libris.)

Az ajándékozó 1870-ben volt székesfehérvári kanonok,¹⁹ könyvjegye ezidőtájt készülhetett.²⁰

Kováts József
(1815–1869)

THOMAS, Aquinas: *Summa totius theologiae.* Padova, 1712, Typ. Seminarii. (753.614)

„Ex Libris Josephi Kováts M.[etropolitanae] Eccl.[esia]e Coloc.[ensis] Canonici”. (Ex libris, nyomtatott, díszítetlen címke.)

Kováts József kalocsai apátkanonok és bécsi prépost volt. Latin és magyar nyelvű teológiai munkái, cikkei, beszédei jelentek meg.²¹

A könyvet előzőleg a pesti Pálos Könyvtár birtokolta, erről díszes, ovális ex libris tanúskodik.²²

Rövidítések

NAGY = NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal.* I–XII. Pest, 1857–1865.

RMSZ = *Régi magyarországi szerzők.* Összeáll. PINTÉR Gábor. Bp. 1989.

SZINNYEI = SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái.* I–XIV. Bp. 1891–1914.

OJTOZI ESZTER

Szatmár vármegye felirata 1793-ból a Magyar Kurír érdekében. Az alábbiakban egy olyan levéltári forrásra szeretném felhívni a figyelmet, amely nemcsak Szacs vay Sándor *Magyar Kurír*-jával kapcsolatos ismereteinket egészíti ki, hanem némi betekintést nyújt a korszak hazai újságolvasó közönségének gondolkodásába is. A közlésre kerülő dokumentum ugyanis arról is tájékoztatást ad, hogy miként fogadták Szatmár vármegyében a szerkesztő, I. Ferenc trónralépését követően bekövetkezett eltávolításának hírért, s hogy miként fejezték ki ragaszkodásukat a szerkesztő nélkül maradt bécsi magyar újság iránt. Mint ismeretes, Szacs vayt a kormányzat egy állítólagos cenzúrávétség miatt – a valóságban azonban a korábbi évek időnként éles, társadalomkritikától

¹⁹ Schematismus Dioecesis Alba-Regalensis pro anno 1870. 7–9.

²⁰ ARADY Kálmán: *Régi magyar emlék ex librisek.* = MKSz 1962. 62.

²¹ SZINNYEI VI. 1299–1300.

²² CZAKÓ: *i.m.* 39. tétel.

sem mentes, jozefinista felvilágosultságú újságírói tevékenységéért – távollította el a *Magyar Kurír* szerkesztésétől.¹

Az eddigi szakirodalomban ez ügygel kapcsolatban idézték ugyan az erdélyi udvari kancellária 1793. február 1-jén keltezett ide vágó rendelkezését, amelyben az udvari kancellária arról értesítette őket, hogy Szacsvayt a cenzúra állítólagos kijátszása, felsőbb rendeletek megszegése, sőt a könyvnyomtató tiltott cselekedetre való rábírása miatt a *Magyar Kurír* szerkesztésétől elmozdították. Hozzáfütték még, hogy mihelyt alkalmas személyt találnak a szerkesztésre, az újság kiadását újra engedélyezik. Intézkedtek az előfizetésekkel kapcsolatban is: úgy rendelkeztek, hogy a már befizetett előfizetési díjat vagy vissza kell küldenie a szerkesztőnek az egyes előfizetők részére, vagy pedig az új szerkesztőnek a folytatandó lapot kell kárpótlásul megküldenie az olvasóknak.

Ugyancsak ismeretes az erdélyi udvari kancellária március 9-én keltezett azon rendelkezése is, amely arról adott hírt, hogy „őfelsége a Magyar Kurír szerkesztését Deccsi Sámuelre bízta.” Ebben ismét megkérdezték az olvasókat, hogy kívánják-e a *Magyar Kurírt* az új szerkesztő alatt is járítani, vagy azt választják, hogy küldjék vissza a befizetett előfizetési díjat.²

Az erdélyi udvari kancellária ezen két rendelkezésének előzményére fényt vet az Országos Levéltárban megtalálható két feljegyzés. A gróf Pálffy Károlynak, az udvari kancellária elnökének átiratai, melyek közül az első 1793. jan. 28-ra, a második 1793. február 28-ra van datálva, szövegükben lényegében megegyeznek az erdélyi főhatóság már idézett rendelkezéseivel; az erdélyi udvari kancellária ezeket csaknem szó szerint továbbította az erdélyi főkormányshoz.³

Érdekesebb az ügy folytatása, amelyről eddig nem volt tudomásunk. Az említett helyen található egy magyar nyelvű feljegyzés is, amelyet Szatmár vármegye egybegyűlt rendei intéztek az 1793. március 15-én Szatmárnémetiben megtartott gyűlésükről a helytartótanácshoz. A beadványnak a tartalma mellett magyar nyelvűsége is figyelmet érdemel, hiszen a korszak többi hivatalos aktája túlnyomórészt latin vagy német nyelven íródott. Szövege a következő:

„Felséges Örökös Királyi Herceg...
Felséges Királyi Magyar Helytartó Tanács...

Szatsvay Sándor Magyar Kurír név alatt lévő újságok eránt ezenn Esztendőben Bőjt elő Havának 1 ső Napján 3041 dik szám alatt költ kegyes Parantsolatját Királyi Hertzegségednek és a Flges K.M. Helytartó Tanátsnak közönségessé tettük. És minthogy megyénkben senki sem találatott aki azonn pénzt vissza kívánná venni, melyet a Nevezett Ujságra az Esztendőnek eleivel már fel küldött, esedezünk alázasosan Királyi Hertzegséged és a Flges K.M. Helytartó Tanáts előtt, hogy azonn elő fizetőknek Szatsvay helyében rendeltetett Détsy Sámuel újságival eleget tétetni méltóztassék. Mely alázatos kérésünk mellett kegyelmében kegyességekben és hatatos Pártfogásokban ajánlottak tartozó nagy tisztelettel maradunk.

Szathmár-Némethiben Bőjt más havának 15 dik s több utánna következett Napjan 793 ban tartott különös gyűlésből és Törvény Székből.

Királyi Herczegségednek
s a Felséges K.M. Helytartó Tanátsnak
Alázatos, köteles, engedelmes Szólgái
N. Szatmár Vármegyének
különösen Egyben-gyűlt Rendei.”⁴

¹ L. KÓKAY György: *A magyar hírlap- és folyóiratirodalom kezdetei*. Bp. 1970. 378–401.

² JAKAB Elek: *Szacsvay Sándor*. = Figyelő 1881. XI. 345–346.

³ OL Departamentum gremiale ordinarium. Grem. 14-1, 14-8.

⁴ Grem. 14-13.

A beadvány szerint tehát az egész megyében senki sem akadt, aki vissza kívánta volna kapni a befizetett előfizetési díjat, vagyis I. Ferenc trónralépése után is ragaszkodtak a magyar újsághoz. Ez részben Szacsavay és lapjának népszerűségét bizonyítja, de arra is vall, hogy ilyen formában is kifejezésre kívánták juttatni szolidaritásukat az elmozdított újságíró és lapja iránt. Bizonyára megérezték a kormányzatnak azt a hátsó szándékát, – aminek ezekben az években több ízben is kifejezést adtak – hogy valójában azt szerették volna, ha érdeklődés hiányában a *Magyar Kurír* végleg megszűnne.⁵

Szatmár vármegye felirata méltán csatlakoztatható Abaúj vármegye azon – szintén 1793-ból származó – felterjesztéséhez, amelyben Batsányi Jánost, az első magyar nyelvű folyóirat szerkesztőjét vették védelmükbe a szintén koholt „cenzúravétség” vádjával szemben.⁶ De míg ez utóbbinak csak a *Magyar Museum* szerkesztője ellen megindult hajszát sikerült – legalábbis időlegesen – feltartóztatnia, de a folyóirat megszűnését nem tudta megakadályozni, addig Szatmár vármegye közbelépése hozzájárulhatott a *Magyar Kurír* folytatólagos megjelenítéséhez, igaz, hogy már nem Szacsavay Sándor, hanem Decsy Sámuel szerkesztésében.

KÓKAY GYÖRGY

Reformkori sajtóviták a magyar tanítási nyelvről. A 18. század végén kezdődő és a reformkor időszakában felerősödő nyelvmozgalom szerves részeként jelentkeztek a magyar nyelv iskolai tanításáért és az iskolai oktatás magyar nyelvűségéért vívott küzdelmek. A rendek a magyar tannyelv bevezetésének nagy jelentőséget tulajdonítottak, úgy vélték, ez hatékony eszköze lehet a nemzeti művelődés előmozdításának, a kultúra demokratizálódásának és nem utolsósorban a polgári eszmék széleskörű terjesztésének.

Nagyon lassan, lépésről lépésre haladt az iskolai magyar nyelvtanítás és a magyar tannyelv kérdésének törvényi szabályozása. Az 1791: 16. tc. kimondta, hogy a gimnáziumokban, az akadémiaikon és a pesti egyetemen magyar nyelvtanár áll rendelkezésére azoknak, akik magyar nyelvet akarnak tanulni. Egy évvel később kötelezővé tették a magyar nyelv tanulását (1792: 7. tc.), ezzel a magyar nyelv rendes tárgy lett az iskolákban. Az 1807. évi országgyűlés követeléseként fogalmazta meg, hogy a gimnáziumok felsőbb osztályaiban, és az akadémiaikon a magyar legyen az oktatás nyelve a latin helyett. Az uralkodó a követelést elutasította. Hasonló sorsra jutott az 1811-ben ugyanebben a tárgyban benyújtott felirat is.

Az 1825-ös első reformországgyűlésen a rendek nemzeti nevelést követeltek. Ennek elengedhetetlen feltétele a magyar tanítási nyelv bevezetése a közép- és felsőfokú iskolákban. Számos érv, javaslat hangzott el, hosszadalmas viták folytak, amelyek eredményeként megszületett a magyar nyelvi törvényjavaslat. Az uralkodó a javaslatot elutasította.

A reformkorban a magyar nyelvnek a latinnal szemben való uralomra juttatása egyik fő feltétele volt a nemzeti-polgári átalakulásnak, és szorosan összefüggött a függetlenségi törekvésekkel is. Ezért a magyar tanítási nyelv ügye szervesen beépült a liberális nemesi ellenzék politikai programjába. A nyelvújítási mozgalom törekvései, a húszas-harmincas években fejlődésnek induló nemzeti nyelvű tudományosság és szépirodalom, előkészítették a magyar nyelvet az új szerep betöltésére. A reformkorban minden országgyűlésen sikerült részeredményeket elérni a magyar

⁵ A *Magyar Hírmondó* megszűnésekor, 1803-ban a kancellária azt kívánta, hogy a lap kiadási jogát senkire se ruházzák át. Így már csak a *Magyar Kurír* marad meg, és azt remélték, hogy idővel talán ez is megszűnik. (OL Kanc 1802. 11. 167.) L. GORIUPP Aliz: *A kormányzat sajtópolitikája és a magyar hírlapok a XVIII. század fordulóján*. Bp. 1944. 14.

⁶ *A magyar sajtó története I. 1705–1848*. Szerk. KÓKAY György. Bp. 1979. 216–217.